

Anna Supruniuk

Slawistka z Saint Denis : Olga Scherer (1924-2001)

Archiwum Emigracji : studia, szkice, dokumenty 1-2 (7-8), 321-324

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SLAWISTKA Z SAINT DENIS OLGA SCHERER (1924–2001)

Urodzona 6 stycznia 1924 r. w Krakowie. Córka Wiktora Scherera, inżyniera fizyka, i Eleonory z Kornów (*primo voto* Gumpłowicz). W Krakowie skończyła koedukacyjną szkołę powszechną im. Sebaldy Münnichowej i w żeńskim gimnazjum tejeże instytucji dotarła przed wojną do czwartej klasy. Od najwcześniejszych lat uczyła się prywatnie języków obcych, pobierała lekcje gry na fortepianie, rysunków, rytmiki i tańca. Latem 1939 r. razem z matką spędzała wakacje w Vichy we Francji, gdzie wybuch wojny uniemożliwił im powrót do Polski. Jej ojciec Wiktor Scherer, porucznik rezerwy z roku 1920, powołany w sierpniu 1939 r. do swego pułku strzelców podhalańskich w Nowym Sączu i awansowany na kapitana, brał udział we wrześniowej obronie Warszawy. Po czterech miesiącach więzienia jako zakładnik na Pawiaku, ciężko chory przebywał w Klinice Omega. Po ponownym aresztowaniu w roku 1943, osadzony był w więzieniu przy alei Szucho, skąd uciekł do Nałęczowa. W początkach 1944 przewieziony został do szpitala w Lublinie, w którym zmarł w tragicznych okolicznościach na przełomie 1944/1945 r., w kilka miesięcy po wkroczeniu armii sowieckiej do Polski.

Przebywając w roku 1939 we Francji kontynuowała naukę w szkole średniej najpierw w Vichy, potem na południu w Nicei i Marsylii. Po upadku Francji w czerwcu 1940 wraz z matką przedostały się przez Pireneje do Hiszpanii, a następnie do Lizbony, gdzie przez dziesięć miesięcy doskonaliła język angielski i uczyła się hiszpańskiego i portugalskiego, w finansowanej przez rząd RP świetlicy dla młodzieży polskiej. Z Portugalii w 1942 r. udało im się wyjechać konwojem do Stanów Zjednoczonych. Tam, w Nowym Jorku przez kilka miesięcy uczęszczała do amerykańskiej szkoły średniej, po czym zapisała się na romanistykę w Hunter College (1943–1945). W 1944 r. zdobyła III nagrodę w uniwersyteckim konkursie recytatorskim (za recytację w języku hiszpańskim). W tym samym roku została wybrana członkiem Phi Beta Kappa. Dzięki stypendium z Uniwersytetu Columbia ukończyła studia iberystyczne (dyplom *Bachelor of Arts*, 1945). W roku 1946 uzyskała stopień *Master of Arts* Wydziału Filozoficznego Columbia University na podstawie pracy „Jose Enrique Rodo (1871–1917). A study of France in His Works” napisanej pod kierunkiem profesorów: Federico de Onis i Andresa Induarta. Niezależność materialną zapewniło jej stanowisko asystentki na wydziale romanistyki w Bard College w Annandale-on-Hudson, N. Y. (1946–1948), gdzie powstały jej pierwsze drobne prace naukowe (m.in. esej o *Dziumie A. Camusa*). W czasie studiów poślubiła Alfreda Wirskiego (Fred Virski, ur. 1919), żołnierza 2. Korpusu i autora książki *My life in the Red Army* (New York 1949).

W 1948 r. powróciła na nowojorską Columbię dzięki stypendium otrzymanemu od waszyngtońskiego American Council of Learned Societies, by przez cztery najbliższe lata pracować wyłącznie nad doktoratem pod kierunkiem wileńskiego teoretyka literatury profesora Manfreda Kridla, uczęszczając jednocześnie na wykłady i seminaria innych wybitnych profesorów (m.in. Ernsta Nagela, Andrei von Gronicka, Karla Mengesa, Romana Jakobsona)¹. W okresie pobytu w Ameryce poznała wielu polskich emigrantów, wśród których Kazimierz Wierzyński, Wiktor Weintraub, Jan Lechoń i Waclaw Solwski mieli największy wpływ na jej późniejsze losy². W Nowym Jorku mieszkała wraz z matką na 46. ulicy (246 E. 46 Street), niedaleko siedziby Narodów Zjednoczonych.

Debiutowała w roku 1948 artykułem *Julius Slowacki w Collier's encyclopedia*. Doktorat (tzw. *Philosophiae Doctor*) otrzymała w 1953 r. na podstawie rozprawy „The Modern Polish Short Story” (opublikowana w La Heye 1955) poświęconej noweli polskiej, poczętej w duchu formalistów

¹ W roku 1956 przełożyła na angielski książkę Manfreda Kridla pt. *A survey of Polish literature and culture* (Nowy Jork 1956).

² W latach późniejszych napisała wspomnienia o swoich z nimi spotkaniach, m.in. w: *Przebity światłem. Pożegnanie z Kazimierzem Wierzyńskim*. Londyn 1969; *For Wiktor Weintraub. Essays in Polish literature, language and history presented on the occasion of his 65th birthday*. Hague 1975.

przede wszystkim rosyjskich, a opracowanej na tle rozwoju noweli w znanych jej innych literaturach, co pchnęło ją trwale w kierunku studiów porównawczych.

Pozostała wierna temu kierunkowi, pogłębianemu dzięki osobistym kontaktom z wybitnymi komparatystami — jak Erich Auerbach i Rene Wellek — podczas pobytu na Uniwersytecie w Yale (1953–1957), gdzie uczyła języków i literatur w ramach czteroletniego programu magisterskiego dla nauczycieli szkół średnich. W tym czasie za namową swego dawnego profesora Romana Jakobsona przerobiła pracę doktorską, która ukazała się w 1955 r. po angielsku³. Przypuszczalnie dzięki tej publikacji otrzymała po zakończeniu programu w Yale stypendium Fundacji Guggenheima, które pozwoliło jej na spędzenie dwóch lat w paryskich i londyńskich bibliotekach na badaniach nad nowelistiką francuską, angielską, niemiecką i rosyjską. W latach 1959/1960 na uniwersytecie Indiana w Bloomington jako *assistant professor* prowadziła zajęcia z literatury polskiej; w tym czasie poświęciła się częściowo lekturze XIX-wiecznej prozy amerykańskiej. Rok spędzony w Indianie zaowocował powieścią *Wesołych Świąt*, w której przedstawiła kłopoty aklimatyzacyjne młodej Polki w środowisku uniwersyteckim amerykańskiego Środkowego Zachodu (Midwest).

W trakcie pracy nad rozprawą doktorską, a później antologią prozy polskiej pt. *10 contemporary Polish stories* pod redakcją Edmunda Orzona (Detroit 1958), dla której napisała przedmowę, nawiązała korespondencję z Witoldem Gombrowiczem. Efektem tej korespondencyjnej znajomości był angielski przekład opowiadania Gombrowicza *Zbrodnia z premedytacją*, zamieszczony w antologii, a później wspomnienie w „gombrowiczowski” „L’Herne” z 1971 r.⁴ W druku ukazały się także listy Gombrowicza do Olgi Scherer⁵. Osobiście poznali się wiosną 1963 r., w Paryżu, na przyjęciu wydanym na cześć pisarza przez François Bondy.

W 1960 r. po raz pierwszy po wojnie odwiedziła Polskę; na sesji poświęconej Marii Konopnickiej w Łańcucie wygłosiła referat porównujący nowelistikę Konopnickiej z nowelistiką naturalizmu francuskiego. W początkach lat 60. zamieszkała na stałe w Paryżu, choć zjawiała się tam już w 1957 r. otrzymawszy stypendium rządu francuskiego. W końcu lat 50. XX wieku młodzi Polacy przebywający w Paryżu spotykali się w kawiarni Old Navy — na bulwarze Saint-Germain — położonej naprzeciwko Księgarni Polskiej. Kawiarnię i jej bywalców uwieczniła w dwóch rozdziałach powieści *W czas morowy* (Paryż 1967; własne tłumaczenie na francuski fragmentu w „Cahiers de l’Est”, 1979). W Paryżu, w Galerie Lambert Zofii i Kazimierza Romanowiczów, poznała Jana Lebensteina, z którym przez wiele lat łączyło ją odwzajemnione uczucie⁶. W latach 1962–1966 pracowała w Centre Nationale de la Recherche Scientifique (CNRS) w Paryżu, gdzie zajmowała się ideologiami w literaturze romantycznej pod kierownictwem Jean Bourrilly. Praca ta zaowocowała serią rozpraw w języku francuskim ogłoszonych w czasopiśmie „Etudes Slaves et Est-Européennes” (ESEE) Uniwersytetu Montrealskiego (1965–1967) oraz esejami z niedosłej antologii śmieszności i ciekawostek z Wielkiej Emigracji pt. *Czerep rubaszny* w londyńskich „Wiadomościach” (1967–1969).

W 1962 r. opublikowała w londyńskiej Oficynie Poetów i Malarzy powieść pt. *Wesołych świąt*. Jerzy Stempowski napisał o niej:

---

³ O. Scherer-Virski, *The modern Polish short story*. ’s-Gravenhage 1955 (Slavistic printings and reprintings, 5).

⁴ *Gombrowicz*, par D. de Roux et K. A. Jeleński. Paris 1971 s. 115 (L’Herne, no. 14. Série Slave).

⁵ J. Siedlecka, *Jaśniepanicz*. Kraków 1987 s. 252–264; *Korespondencja Witolda Gombrowicza i Olgi Scherer*, oprac. [R. Bubnicki] M. Zaborowski (pseud.), Obecność. Niezależne pismo literackie (Wrocław) 1988 nr 21 s. 23–33. Korespondencję z Gombrowiczem nawiązała w roku 1954, korzystając z pośrednictwa Jerzego Giedroycia.

⁶ Jednymi z nielicznych świadectw ich związku są: rozmowa Renaty Gorczyńskiej z Olgą Scherer zamieszczona w książce *Portrety paryskie*. Kraków 1999 s. 93–117, oraz wspomnienia Czesława Miłosza: „Przykro mi łączyć Olgę Scherer z Paryżem już znikającym, odchodzącym. Bo przecież Olga pojawiała się w różnych paryskich okresach, na przykład wtedy, kiedy przyjeżdżałem do Paryża na krótko, żeby widzieć się z księdzem Sadzikim albo Jasiem Lebensteinem, którego była długotrwałą przyjaciółką i z którym rozstała się w dramatycznych okolicznościach” (*Ołga Scherer*, Tygodnik Powszechny 2004 nr 22 s. 20).

Pani książeczkę — sądząc z budowy to właściwie krótka powieść — przeczytałam z największą przyjemnością. Jest w niej wiele świetnych pomysłów i jak gdyby niezdecydowanych przebłysków geniuszu. Słowem jest to doskonała lektura, zwłaszcza dla nieśpiesznego czytelnika, obytego z wzorami klasycznymi. Trudniej mi wyobrazić sobie, co pomyśli o niej czytelnik śpieszący się, gdy znajdzie się przed tak wieloplanową budowlą, podobną do architektur Piranesiego. Zresztą Pani sama pewnie na niego nie liczy.

Przeblyskiem geniuszu wydaje mi się główny wątek powieści: przemiana Kaspara w kundla i jego śmierć z ręki hycła wśród obojętnego rozgwaru intelektualnych rozmów. Coś genialnego ukrywa się także w samym języku powieści. O ile rozumiem, traktuje Pani ten język z dystansu, niemal satyrycznie. Rzecz w tym, że po pół wieku błędzenia między metaforami i schematycznymi uogólnieniami język nasz jak gdyby zeszytniał i przestał przylegać do rzeczy i nawet do naszych wrażeń. Do snucia onirycznych obrazów i omfaloskopicznych dywagacji wystarczy i taki język, ale do konfrontacji ze światem zewnętrznym nie. [...] Pewien dystans, jaki Pani zajmuje w stosunku do języka kampusowych intelektualistów i także do swego własnego, ma w sobie jakąś nowość, zapowiedź czegoś innego⁷.

W latach późniejszych napisała jeszcze wspomnianą powieść *W czas morowy* (1967). Po angielsku opublikowała *Spot Luck: a novelette for children* (New Haven 1957), która doczekała się polskiego tłumaczenia i wydania dopiero po jej śmierci jako *Psim świadem, z rysunkami Jana Lebensteina* (Warszawa 2001). Pierwsza — angielska — wersja wspomnianej książeczki, której akcja dzieje się na przedwojennych krakowskich ulicach, została wydrukowana prywatnie (na starej ręcznej prasie) i wydana dzięki uprzejmości jednego z kolegów (im. Jonathana Edwardsa) Uniwersytetu Yale, w nakładzie 300 egzemplarzy. Dwie inne powieści zachowały się w maszynopisie: „Eastern” (po polsku) 1979 oraz „Lepszości” (fragment wydrukowany był w piśmie „Potop” (Warszawa) 1991 nr 1, oraz po francusku w paryskim „Bas de Casse”, 1981).

Czesław Miłosz tak scharakteryzował jej pisarstwo:

[...] jeszcze jedną cechę jej pisarstwa powinienem wymienić. Podobnie jak Anglik David Lodge, uprawiała powieść kampusową, do której wprowadzeniem była, tak samo jak w przypadku Lodge’a, teoria literatury. Powieść kampusowa, oparta głównie na powikłaniach stosunków damsko-męskich, za poprzedników ma Amerykankę Mary McCarthy, a także rosyjskiego pisarza Władimira Nabokowa (*Pnin*). Olga Scherer, wrażliwa na elementy komiczne, które zdają się być atrybutem gatunku, napisała parę takich powieści, ale jakby nie przywiązując wagi do swoich wypraw w sferę wątków romansowych⁸.

W 1965 r. ukazała się w Paryżu *Anthologie de la poésie polonaise* w opracowaniu i redakcji Konstantego A. Jeleńskiego (drugie wydanie: Paris 1981). Olga Scherer współpracowała nad redakcją przypisów do antologii oraz robiła tzw. tłumaczenia robocze dla Jeleńskiego poezji XIX wieku⁹.

W 1968 r. podczas zjazdu slawistów w Pradze odkryła twórczość rosyjskiego teoretyka literatury i filozofa kultury Michaiła Bachtina — którego poglądy przyjęła — co spowodowało jej odejście od metod formalistycznych. W tym samym roku zaczęła wykładać po angielsku metodologię w paryskim American College. Od roku 1969 pracowała na Uniwersytecie Paris VIII (w Vincennes do 1980, w Saint Denis obecnie), gdzie aż do emerytury w 1994 r. badała i wykładała teorię literatury i komparatystykę w zakresie literatur anglojęzycznych, słowiańskich i romańskich. Prowadziła tam seminarium z literatury porównawczej; wychowała wielu studentów i doktorantów, którzy dzięki niej rozpoczęli samodzielną drogę naukową we Francji, Anglii i Stanach Zjednoczonych. W 1974 r. otrzymała tytuł profesora wspomnianego uniwersytetu, a od 1 lipca 1977 r. etat państwowy, na podstawie pracy habilitacyjnej o charakterze porównawczym na temat związków Williama Faulknera z Fiodorem Dostojewskim (według teorii dialogu Bachtina). Kilkanaście artyku-

⁷ *Listy Jerzego Stempowskiego do Olgi Scherer*, oprac. [R. Bubnicki] M. Zaborowski (pseud.), Obecność. Niezależne pismo literackie (Wrocław) 1988 nr 23 s. 18–19. Wspomniana korespondencja obejmowała lata 1961–1967.

⁸ Cz. Miłosz, *Olga Scherer*, s. 20.

⁹ *Anthologie de la poésie polonaise*, par C. Jelenski. Paris 1965.

łów i esejów opracowanych na podstawie tej pracy, lub też jej ekstrapolacji, ukazało się w książkach po angielsku¹⁰. Drukowała również liczne artykuły w czasopiśmie francuskich: „Le Langues Modernes”, „Delta”, „Revue de Littérature Comparée”, „Revue Française d’Etudes Americaines”, „Tréma”, „Théorie de la Littérature et Enseignement” (TLE), a także najważniejszych czasopiśmie sławistycznych „Slavic Review” (Waszyngton), „Etudes Slaves et Est-Européennes” (ESEE, Montreal), „Tematy” (Nowy Jork) oraz w pismach emigracyjnych i krajowych: „The Polish Review” (Nowy Jork), „Wiadomości” (Londyn), „Kultura” (Paryż), „Tydzień Polski” (Londyn), „Życie Literackie” (Warszawa), „Obecność” (Wrocław), „NaGłos” (Kraków).

Przez wiele lat współpracowała z ośrodkiem Ojców Pallotynów przy 25 rue Surcouf w Paryżu i ich wydawnictwem Editions du Dialogue. Przetłumaczyła dla nich, głównie z francuskiego na polski, książki Marcela Lelonga, Paula Chaucharda, René Le Trocquera, Marie-Dominique Chenu, Henri de Lubaca oraz Basil’a C. Butlera¹¹.

Była związana z Ośrodkiem Badań Literatury i Nauk Poznawczych istniejącym od połowy lat 80. XX wieku w Paryżu, który wydaje rocznik „Théorie de la Littérature et Enseignement” (TLE). Była wiceprezesem ośrodka i współredaktorem pisma, także po przejściu na emeryturę. W latach 1986/1987–1989/1990 była dziekanem Wydziału Literatury Powszechnej i Porównawczej (Département de Littérature Générale et Comparée) Uniwersytetu VIII. Poza uczelnią, od roku 1982, była czynna w zarządzie Funduszu Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej w Paryżu (który siłą rzeczy od 1989 r. zmienił nieco charakter); do 1987 r. pełniła funkcję skarbnika w zarządzie Funduszu, którego głównym celem było dawanie stypendiów młodym naukowcom z Polski, Litwy, Białorusi, na pobyty w krajach Zachodu. W jej paryskim mieszkaniu przy 16 rue du Parc Royal odbywały się posiedzenia Funduszu. W roku 1994 nawiązała współpracę z powstającym w Toruniu Archiwum Emigracji. Efektem tej współpracy były teksty napisane do książek: „Wiadomości” i okolice. *Szkice i wspomnienia*, t. 2 (Toruń 1996) i *Libella. Galerie Lambert. Szkice i wspomnienia* (Toruń 1997), a także podarowany obszerny fragment archiwum i — po śmierci — księgozbiór.

Zmarła w Paryżu 26 listopada 2001 r.

Anna Supruniuk (Toruń)

---

¹⁰ *Intertextuality in Faulkner*, ed. by M. Gresset and N. Polk. Jackson 1985; *Southern literature and literary theory*, ed. by J. Humphries. Athens 1990.

¹¹ M. Lelong, *O dialog z niewierzącymi*. Paryż 1967; P. Chauchard, *Nauka i wiara*. Paryż 1968; R. Le Trocquer, *Kim jestem ja — człowiek*. Paryż 1968; M.-D. Chenu, *Teologia materii. Cywilizacja techniczna i duchowość chrześcijańska*. Paryż 1969; H. de Lubac, *Ateizm i sens człowieka*. Paryż 1969; B. C. Butler, *Teologia soboru watykańskiego drugiego*. Paryż 1971 (z angielskiego na polski).